

Kielemme käytäntö.

Pilkun käyttö.¹

Lauseyhdistyksen täydelliset lauseet, joilla ei ole yhteisiä osia, erotetaan toisistaan yleensä pilkulla, milloin ei ole käytettävä muuta merkkiä. Esim. *Leikki oli kaukana, ja äiti tarkoitti totta. Isän sydän sulaa vahanpehmeäksi, ja hänen täytyy salailla heltymistään. Vanhat rakennusaineet pantiin paikoilleen, ja uusiakin tuotiin lisäksi. Se ainakin oli varmaa, että hyvä tuuleni oli tiessään, kun sade turmeli maani. Kaikkiällä vallitsee hiljaisuus, jonka keskeyttää ainoastaan laulurastaan sulosointuinen sävel, ja yksinäisyyden tunne, jonka yö synnyttää.* (Huomattakoon, että pilkku on pantava väli-

lauseena olevan relatiivilauseen kahden puolen.)

Pilkkua ei käytetä *ja*-sanan edellä, jos lauseilla, joita se yhdistää, on yhteinen subjekti tai jokin muu lauseenjäsen. Sama koskee konjunktioita *sekä*, *sekä* — *että*, *kä*, *tai*, *joko* — *tai*, *vai* (toisin sanoen kopulatiivisia ja disjunktivisia konjunktioita). Esim. *Äiti tuli suuttumuksesta vavisten ja nouti minut nopeasti pois. Tavarankysyntä on edelleenkin heikkoa ja hinta pysyy alhaisena* ('tavarankysyntä' on yhteinen määräys, samoin 'edelleenkin'). *Kiven vanhemmat olivat vähävaraisia eivätkä kyenneet häntä suuresti autta-*

¹ Esitetty 12. 10. 45 alustuksena SKS:n kielivaliokunnalle, joka asettui kannattamaan tässä annettuja ohjeita.

maan. *Pastori sekä lauloi kauniilla äänellä että soitti viulua. Elukat joko kuolevat äkkiä tai kituvat pitkän aikaa.*

Sivulauseita ei eroteta toisistaan pilkulla, kun niitä yhdistää jokin edellä mainittu konjunktio (niissä on silloin tavallisesti yhteinen jäsen, alistuskonjunktio t. muu alistava sana). Esim. *Pikku pupu ymmärsi, että leikki oli kaukana ja äiti tarkoitti totta* (kaksi että-lauseetta). *Hyvä tuuleni oli tiessään, vaikka tuli roima sade ja maani sai kastetta* (kaksi vaikka-lauseetta). *Äiti huomaa, kuinka isän sydän sulaa vahanpehmeäksi ja hänen täytyy salailla helymistään* (kaksi epäsuoraa kysymyslauseetta; merkitys muuttuu, jos ja-sanana eteen pannaan pilkku; viimeisestä lauseesta tulee silloin päälause, ja 'hänen' tarkoittaa äitiä). *Kun näin kirjan hänen kaapissaan ja minun teki mieleni sitä, koska sen kannet olivat kauniisti kirjaillut ja se oli herttaisen pienikokoinen, hän antoi sen minulle* (kaksi kun-lauseetta ja kaksi koska-lauseetta).

Huomattakoon, että *kuin*-sanana eteen ei panna pilkkuja, kun se ei aloita sivulauseetta, esim. *Poika huusi kuin riivattu*. Mutta: *Kartta osoittaa seudun piirteet sellaisina, kuin ne näyttäivät kohtisuoraan ylhäältä katsottuina*.

Ns. lauseenvastike ei ole lause; sitä ei siis eroteta pilkulla muusta lauseesta, varsinkaan kun se on virkkeen alussa. Esim. *Oraan kehittyessä korreksi, kukaksi ja hedelmäksi on vain yhtä ainoata pitkää päivää. Kesän ihanuuden kadottua syksy seisoo surullisen koreassa lehtipuvussaan*.

Aivan lyhyitä lauseita ei ole erotettava pilkulla, jos niiden välissä on konjunktio. Esim. *Rannat loistivat ja kukkulat säteilivät. Joko kaula katkeaa taikka hammas lohkeaa. Työhön ei voi ryhtyä niin kauan kuin sadetta kestää*.

Jos on peräkkäin kaksi konjunktioita, jotka kumpikin aloittavat oman lauseensa, ei niiden välissä ole syytä käyttää pilkkuja, esim. *Mutta koska maan*

yhä kohotessa kaltevuus merelle päin tuli jyrkemmäksi, muuttuivat salmet joiksi. Ilman pilkkua kirjoitetaan täten esim. seuraavat sidosanaparit: *mutta jos, mutta kun, mutta vaikka, että jos, että kun, että vaikka, kuin että*. Jälkimmäinen sidosana voi joskus aloittaa irrallisen välilauseen; tällöin on käytettävä pilkkua: *Hän saavuttaa varmaan päämääränsä ja, jos on ahkera, hyvin lyhyessä ajassakin*.

Lausepaino ja tauotus saattavat vaikuttaa siihen, mihin kohtaan lauseiden rajaa osoittava pilkku pannaan. Esim. *Eikä ollut koti kodille ennen, kuin sihahti kiukaan kiville vesi. Vasta kun olin sanonut nimeni, hän tunsu minut. On lisättävä polttoainetta, niin että moottori pysyy käynnissä. Tytöt heittäisivät laulamaan niin, että raikui metsässä*.

Pilkulla erotetaan toisistaan samantyyppiset lauseenjäsenet, joita yhdistämässä ei ole jokin konjunktioista ja, sekä, ynnä, sekä — että, -kä, eli, tai, joko — tai, vai. Esim. *Taistelussa, vaaroissa, verellä ja kuolemalla solmittu soturiliitto ei ikinä hajoa. Syksyn kolikko, synkkä ilta kattaa kaupungin ja maan*. (Seuraavat konjunktioit saavat siis pilkun eteensä: *saati, saatikka; jopa, vieläpä, mutta, vaan*.)

Erikseen on huomattava pilkun käyttö adjektiiviattribuuttien välissä. Pilkkua käytetään vain, jos ne ovat yhtä itsenäisiä pääsanaansa nähden ja painollisia. Esim. *Oli kaunis, lämmin päivä. Koeputki pannaan toiseen, laajempaan koeputkeen. Isompi, valkoinen vene oli rannassa* (oli vain yksi valkoinen vene). Mutta ilman pilkkua: *vilkkaat karjalaiset lapset; vakavia suomalaisia kasvoja; merentakainen vapaa maa; pelkkiä vanhoja uskollisia ystäviä; paha poliittinen virhe; tavallinen onnellinen loppu; eräitä vaikeita pedagogisia kysymyksiä; hän katselee kiihtunutta vanhaa miestä* (vanhasta miestä on ennen puhuttu). Pilkun käyttö tai poisjättäminen tällaisissa tapauksissa voi edustaa tärkeää merkitys-

eroa. *Kaunis, uusi talo* on toista kuin *kaunis uusi talo*. Toinen korjattu painos edellyttää, että jo aikaisemmin on julkaistu korjattu painos. — — *kun siinä uudessa hienossa herrasväessä palkka kohosi* — — (Aho: Wilhelmiina Wäisänen), paremmin: — — *uudessa, hienossa herrasväessä*. Tämä pilkutusseikka vaatii valpasta huomiota.

Pääsanana jäljessä oleva, pääsanana taivutusta noudattava substantiiviattribuutti (appositioattribuutti) erotetaan pilkulla pääsanasta ja myös jäljessä seuraavista saman lauseen sanoista. Esim. *Semana kysyi Ontolta, todistajaltaan* (vrt. *todistajaltaan Ontolta*). *Hän ikävöi vain Wittenbergiin, uuden opin pääahjohon* (vrt. *uuden opin pääahjohon Wittenbergiin*). *Vain tuuliviirin, vanhan tuttavan, näin yhä paikallansa valvovan*.

Puhuttelu erotetaan muusta virkkeestä pilkulla, samoin painokas huudahdussana. Esim. *Seisahda, heiluva keinu! Voi, kuinka kaikki myöhästyy!* »*Kas, Karoliina!*» huudahti *Keskitalo*. Mutta: *Oi kuulkaa! (Oi painoton.) No ystävä!*

Pilkkaa voidaan käyttää myös selvyyden vuoksi tai tauon merkinä. Esim. *Keskellä kierteli ruskeapintainen tie, vainioiden ja mäentyyppyräin lomitse, ikään kuin luvanalaista kulkureittiä etsiskellen. Silloin astui sairas, nojaten toisen käsivarteen, kamarista tupaan. Te olette meidän todistajamme, ja Jumala. Mutta Jumala armahtaa häntä, eikä yksin häntä, vaan myös minua. Ja syvemmin kuin koskaan edes maailman mahtavien edessä, ylpeä, jalosukuinen Gerdruta Carponai nyt kumartui*.

Pilkutus voi vaikuttaa virkkeen ja muun sanonnan merkitykseen, niinkuin jo edellä on ilmennyt. Huomattakoon seuraavat kolme saman virkkeen pilkutusmahdollisuutta ja eri merkitystä: *Saaristolaisilla oli oikeus viedä tavarointansa pääkaupunkiin, Turkuun ja Itämerenmaakuntiin* ('pääkaupunki' tar-

koittaa Tukholmaa). *Saaristolaisilla oli oikeus viedä tavarointansa pääkaupunkiin Turkuun ja Itämerenmaakuntiin* ('pääkaupunkiin' on Turkuun-sanana attribuutti). *Saaristolaisilla oli oikeus viedä tavarointansa pääkaupunkiin, Turkuun, ja Itämerenmaakuntiin* ('Turkuun' on pääsanansa jäljessä seuraava selittävä attribuutti). — *Hän kaataa omasta tuohisestaan minun tuohiseeni, eikä auta, vaikka panisin kuinka vastaan*. Jos ensimmäinen pilkku jätetään pois, muuttuu virkkeen merkitys kokonaan. Pilkku onkin tässä tapauksessa vain selvyyden vuoksi tarpeen. — *Hän pani merkille muutoksen, vaikka hänellä oli kiire, ja hän oli levoton perille joutumisesta*. Jos jätetään pilkku pois ja-sanana edestä, muuttuu viimeinen lause sivulauseeksi (vaikkalauseeksi) ja saa toisen merkityksen. — *Näin pieniä kumpuja, joiden aurinkoisilla rinteillä oli viiniköynnöksiä, ja siellä täällä turvekattoisia majoja*. Pilkun poisjättäminen ja-sanana edestä liittäisi sen jälkeen seuraavat sanat relatiivilauseeseen.

Kuinka harkiten pilkkua on käytettävä varsinkin selvyyden vuoksi ja kuinka sen poisjättäminen tai toisin sijoittaminen voi muuttaa ajatuksen, osoittakoot vielä seuraavat esimerkit: *Uskollisina kuin runoilija Ibykosta hänen kurkensa, seuraavat mietelmät Goethen tietä miehuuden iästä vanhuuteen. Samaan aikaan kohosi hintataso, ja aliravitsemus, ellei suoranaainen nälänhätä, sai val'an* (jollei olisi *ellei*-lausetta, pitäisi pilkku jättää pois ja-sanana edestä, koska lauseilla on yhteinen määräys 'samaan aikaan'). *Kun kirjoittamisen hetki, ehkä usean päivän kuluttua, palaa, silloin on kaikki unohtunut. Kaaduin kahdesti, selälleni ja vatsalleni*.

Edellä olevat ohjeet osoittavat, että suomen kielen oikeinkirjoituksessa on pilkutuksella samoin kuin muullakin välimerkinnällä pääasiallisesti kieli-

opillinen perusta. Vaikka pilkun kohdalla useimmiten on lyhyt tauko, se ei varsinaisesti ole paussin merkki. Se käsitys, jota esiintyy kouluopetuksessakin, että pilkku aina vaatii äänen alentamista ja tauon pitämistä, on jyrkästi torjuttava. Onhan sellainen lukeminen eräissä tapauksissa aivan virheellistä (niin esim. relatiivilauseiden ja että-lauseiden edellä). Niin kutsuttu paussi-pilkutus, jota esim. Ruotsissa yksityiset kirjoittajat ovat tahtoneet käytäntöön, ei ole meillä ollut edes keskusteltavana. Tuskinpa voidaan ajatellakaan tauotukseen perustuvaa pilkutusta, koska ääneen lukeminen ei ole vallitseva lukutapa ja tauotus sitäpaitsi on melko subjektiivista.

Tarkka kieliopillisen pilkutuksen noudattaminen ei silti ole tarpeellista. Monet käyttävät meilläkin pilkkua varsinkin eri lauseiden välissä paljon vähemmän kuin kieliopin säännöt edellyttävät. Tämä vapaus on sallittava ainakin sellaisille henkilöille, jotka osaavat sitä käyttää ja siinä noudattavat joitakin periaatteita. Mutta sääntöjen yläpuolelle asettuvankin on tunnettava säännöt ollakseen niitä viisaampi.

Kieliopillis-loogillinen pilkutus voi paloitella virkkeen, esim. *Kaikki elämä, jota uhkasi kuihtuminen, kärsiminen, kaikki, mikä tarvitsi apua, vetosi häneen.* Virke on selvempi, jos pilkkuja vähennetään: *Kaikki elämä jota uhkasi kuihtuminen, kärsiminen, kaikki mikä tarvitsi apua vetosi häneen.*

Varsinkin kaunokirjallisessa tyyliässä, jossa lauseet ovat lyhyitä, on syytä vähentää pilkun käyttöä. Kun lauseiden välissä ei ole taukoa, voidaan kirjoittaa esim.: *Aurinko laski ja yö tuli. Toivon että hän*

tulee. Silloin en tiedä kuinka käy. Minä tiedän ketä uskon. Mukaan saa tulla kuka haluaa. Saa nähdä osako hän vastata. Kesti kauan ennen kuin hän toipui. Tulkaa niin pian kuin ehditte. Kävi niin kuin ennustin. Hän esiintyi kuin ei olisi ollut viisas. Minulla on koira joka ei osaa uida. Näytä minulle linnunpesä josta puhuit. Hän huusi niin että tuli aivan punaiseksi (pilkku, pantiinpa se sitten kumpaan ajateltavissa olevaan paikkaan hyvänsä, johtaa väärään tauotukseen). He saapivat tavallisesti vasta kun toiset tekivät jo lähtöä. Alkutekstistä on poikettu vain kun on ollut erikoista syytä. Vieläpä: Kaikella muulla kuin mitä edellä esitettiin, on vähän merkitystä. (Näin siitä huolimatta että loogillisuus vaatisi pilkkua myös kuin-sanan eteen.)

Tauotuksen kannalta häiritsevää on esim. seuraavanlainen kieliopillinen pilkutus: *Hän teki vain, mitä muut tekivät. Tahdon kertoa yhtä ja toista ajatellen, että siitä voi olla hyötyä ja huivia* (luonnollinen lukeminen vaatii taukoa ajatellensanan eteen eikä jälkeen). *Rovasti L. on hyvä pappi ja mies, joka vastaa puheistaan* (tauko ja-sanan edessä). *Meillä oli tapana kurkistaa akkunan takaa nähdäksemme, mitä mystillistä huoneessa tapahtui* (tauko nähdäksemme-sanan edessä). *Kaikki, jotka kuulivat Matin puhuvan, huomasivat hänen äänensä komean kilauksen.* (Kaikki-sanan jäljessä ei ole taukoa; pilkku voitaisiin jättää siitä pois). *Olen käynyt siellä neljä, viisi kertaa. Hän on pieni, mutta pippurinen.*

Olisi siis syytä tehdä hiukan myönnytyksiä paussipilkutukselle: sääntöjen mukainen pilkku voidaan jättää pois, millöin se voi aiheuttaa väärää tauotusta.

E. A. Saarimaa.